

Timothy Snyder

Zwarte aarde

Geschiedenis van de Holocaust

Vertaald door
Bep Fontijn en
Willem van Paassen

Ambo|Anthos
Amsterdam

VOORWOORD

In het populaire zesde district van Wenen zit de geschiedenis van de Holocaust in de bestrating. Kleine vierkante koperen gedenktekens met daarop namen, deportatiedata en de plaats van overlijden zijn opgenomen in trottoirs die Joden ooit met hun blote handen moesten schrobben voor de gebouwen waar ooit Joden woonden en werkten.

In het hoofd van een volwassene verbinden woorden en getallen heden en verleden.

Een kind kijkt met andere ogen. Een kind begint bij de dingen.

Een jongetje uit het zesde district ziet dag in dag uit aan de overkant een groepje stratenmakers dat voor het ene gebouw na het andere aan het werk is. Hij ziet hoe ze het trottoir openbreken, alsof ze de riolering moeten repareren of kabels moeten leggen. Als hij op een ochtend staat te wachten op de bus naar de kleuterschool, ziet hij hoe de mannen recht tegenover hem aan de overkant het stomende zwarte asfalt opscheppen en uitrollen. De gedenkstenen zijn geheimzinnige voorwerpen in gehandschoende handen en ze weerkaatsen een zwak zonnetje.

Was machen sie da, Papa? ‘Wat doen ze daar, papa?’ De vader van het jongetje zwijgt. Hij kijkt of hij de bus al ziet aankomen. Hij aarzelt en antwoordt: *Sie bauen.* ‘Ze zijn aan het bouwen.’ Hij zwijgt. Dit is niet eenvoudig. Dan komt de bus, die hun het zicht ontnemt en met een zweempje olie en lucht een automatische deur naar een alledaagse dag opent.

Vijfenzeventig jaar eerder, in maart 1938, schrobden Joden overal in Wenen het woord OOSTENRIJK van het wegdek en poetsten ze een land weg dat door de komst van Hitler en zijn legers niet meer bestond. Nu berispen de namen van die Joden op datzelfde wegdek een hersteld Oostenrijk, dat net als Europa zelf onzeker blijft over zijn verleden.

Waarom werden de Weense Joden vervolgd nadat Oostenrijk van de

kaart was geveegd? Waarom werden ze naar Wit-Rusland gestuurd, duizend kilometer daarvandaan, om te worden vermoord, terwijl in Oostenrijk zelf overduidelijk Jodenhaat bestond? Hoe kan plotseling met geweld een eind worden gemaakt aan de geschiedenis van een bevolkingsgroep in een stad (een land, een continent)? Waarom vermoorden wildvreemden elkaar? En waarom vermoorden buren elkaar?

Joden hadden in Wenen én in de grote steden van Midden- en West-Europa in het algemeen een belangrijk aandeel in het stadsleven. In de steden en dorpen van de landen ten noorden, zuiden en oosten van Wenen, in Oost-Europa, woonden al ruim vijfhonderd jaar onafgebroken heel veel Joden. En toen werden binnen vijf jaar ruim 5 miljoen van hen vermoord.

Onze intuïtie laat ons in de steek. Terecht associëren we de Holocaust met de ideologie van de nazi's, maar we vergeten dat veel van de moordenaars geen nazi's en zelfs geen Duitsers waren. We denken in de eerste plaats aan Duitse Joden, al woonden bijna alle Joden die in de Holocaust zijn omgebracht buiten Duitsland. We denken aan concentratiekampen, ook al hebben maar enkelen van de vermoorde Joden er ooit een gezien. We geven de staat de schuld, hoewel moord alleen mogelijk was waar de staatsinstellingen waren vernietigd. We wijten het aan de wetenschap, en onderschrijven daarmee een belangrijk element van Hitlers wereldvisie. We bekritisieren naties, waarmee we ons laten verleiden tot de simplificaties die de nazi's zelf toepasten.

We herinneren ons de slachtoffers, maar zijn geneigd gedenken te verwarren met begrip. Het gedenkteken in het zesde district van Wenen heet *Gedenk voor de toekomst*. Mogen we er nu een Holocaust achter ons ligt op vertrouwen dat een herkenbare toekomst ons wacht? Wij leven in één wereld met de vergeten daders én de herdachte slachtoffers. De wereld is nu aan het veranderen en brengt opnieuw angsten tot leven die gewoon waren in Hitlers tijd en waar Hitler op inspeelde. De geschiedenis van de Holocaust is niet voorbij. Het precedent ervan is eeuwig en de lessen ervan zijn nog niet geleerd.

Een leerzaam verhaal over de massamoord op de Europese Joden moet planetair zijn, want Hitlers denkwijze was ecologisch en hij beschouwde Joden als een verwonding van de natuur. Zo'n geschiedenis moet koloniaal zijn, aangezien Hitler wilde dat in buurlanden waar Joden woonden uitroeiingsoorlogen werden gevoerd. Ze moet internationaal zijn, want Duitsers en anderen vermoordden Joden niet in Duitsland, maar in andere landen. Ze moet chronologisch zijn in die zin dat Hitlers opkomst in Duitsland, slechts

een deel van het verhaal, werd gevolgd door de verovering van Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije en Polen, een opmars die de Endlösung herformuleerde. Ze moet politiek zijn in een specifieke betekenis, aangezien door de Duitse vernietiging van buurlanden zones ontstonden, met name in het veroverde deel van de Sovjet-Unie, waar uitroeijingstechnieken konden worden uitgevonden. Ze moet multifocaal zijn en zienswijzen bieden naast die van de nazi's zelf, gebruikmakend van bronnen van alle groeperingen, van Joden en niet-Joden, in het hele gebied waar gemoord werd. Dat is niet alleen een kwestie van gerechtigheid, maar ook van inzicht. Zo'n beschouwing moet eveneens menselijk zijn en niet alleen de poging om te moorden maar ook de poging om te overleven te boek stellen, Joden beschrijven die in leven probeerden te blijven maar ook die enkele niet-Joden die probeerden hen te helpen, en de inherente en onveranderbare complexiteit van individuen en confrontaties accepteren.

Een geschiedenis van de Holocaust moet contemporain zijn en ons in onze gedachten en in ons leven laten ervaren wat nog rest van de tijd van Hitler. Hitlers wereldvisie bewerkstelligde de Holocaust niet helemaal in z'n eentje, maar de verborgen samenhang ervan genereerde nieuwe typen destructief beleid en nieuwe kennis omtrent het menselijk vermogen tot massamoord. De exacte combinatie van ideologie en omstandigheden uit het jaar 1941 zal zich niet opnieuw voordoen, maar iets wat erop lijkt mogelijk wel. De moeite die nodig is om onszelf te begrijpen is dus een deel van de poging om het verleden te begrijpen. De Holocaust is niet alleen geschiedenis, maar ook een waarschuwing.

INLEIDING

HITLERS WERELD

Over de toekomst is niets bekend, dacht Hitler, behalve over de grenzen van onze planeet: 'Het oppervlak van een nauwkeurig gemeten gebied.' Ecologie was schaarste en het leven was een strijd om land. De verdeling van dieren in soorten was de onveranderlijke structuur van het bestaan, veroordeeld tot 'interne afzondering' en een eindeloze strijd op leven en dood. Hitler was ervan overtuigd dat mensenrassen vergelijkbaar waren met soorten. De hoogste rassen ontwikkelden zich nog steeds vanuit de lagere, wat betekende dat kruisingen mogelijk, maar zondig waren. Rassen moesten zich gedragen als soorten, paren met gelijkwaardigen en ongelijkwaardigen proberen te doden. Voor Hitler was dit een wet, de wet van de rassenstrijd, onweerlegbaar als de wet van de zwaartekracht. Die strijd kon nooit ophouden en de uitkomst stond niet vast. Een ras kon zegevieren en succesvol zijn, maar ook worden uitgehongerd en uitgeroeid.¹

In de wereld van Hitler was de wet van de jungle de enige wet. Mensen moesten elke neiging tot genade onderdrukken en zo roofzuchtig mogelijk zijn. Daarmee brak Hitler met het traditionele gedachtegoed volgens welk mensen zich onderscheiden van de natuur doordat ze nieuwe vormen van samenwerking kunnen bedenken en creëren. Op grond van die veronderstelling beschreven politiek denkers niet alleen de mogelijke, maar ook de rechtvaardigste maatschappijvormen. In de ogen van Hitler was de natuur echter de enige, brute en overweldigende waarheid en waren alle pogingen uit de geschiedenis om daar anders tegenaan te kijken een illusie. Carl Schmitt, een vooraanstaand nazistisch rechtsgeleerde, legde uit dat politiek niet uit de geschiedenis of concepten voortkwam, maar uit ons gevoel van vijandschap. Onze raciale vijanden waren door de natuur aangewezen en het was onze taak te vechten en te doden en te sterven.²

'De natuur kent geen politieke grenzen,' schreef Hitler. 'Zij zet levensvormen op deze aarde en laat ze vervolgens strijden om de macht.' Aangezien

politiek gelijkstond aan natuur, en natuur aan strijd, was politieke reflectie onmogelijk. Deze conclusie was een extreme verwoording van de negentiende-eeuwse gemeenplaats dat menselijke activiteiten biologisch konden worden verklaard. In de jaren tachtig en negentig van de negentiende eeuw meenden serieuze denkers en populariseerders, beïnvloed door Charles Darwins ideeën over natuurlijke selectie, dat deze doorbraak in de zoölogie de oeroude vragen van de politieke denkers had opgelost. Toen Hitler jong was, werden alle belangrijke politieke stromingen beïnvloed door de interpretatie van het darwinisme dat strijd nuttig was voor de maatschappij. In de ogen van Herbert Spencer, de Britse voorvechter van het kapitalisme, was de markt vergelijkbaar met een ecosfeer waarin de sterksten en besten overleefden. Het nut dat deze ongehinderde concurrentie opleverde, rechtvaardigde de directe nadelen ervan. Ook de tegenstrevers van het kapitalisme, de socialisten van de Tweede Internationale, onderschreven biologische analogieën. In hun ogen was de klassenstrijd ‘wetenschappelijk’ en was de mens een dier onder de dieren, niet een bijzonder creatief wezen met een specifiek menselijke essentie. Karl Kautsky, de leidende marxistische theoreticus van die tijd, hield pedant vol dat mensen dieren waren.³

Toch waren deze liberalen en socialistten, of ze dat nu beseften of niet, gehecht aan gewoonten en instituties; mentale gewoonten, geboren uit maatschappelijke ervaring, verhinderden dat ze de meest radicale conclusies trokken. Ze waren in ethische zin verplicht aan nuttige zaken als economische groei en sociale rechtvaardigheid, en de gedachte dat natuurlijke concurrentie daarvoor zou zorgen, was voor hen wél zo aantrekkelijk. Hitler gaf zijn boek de titel *Mein Kampf, Mijn strijd*. Vanaf die twee woorden was hij twee dikke delen en een twee decennia durend politiek bestaan lang oneindig narcistisch, meedogenloos consistent en geestdriftig nihilistisch waar anderen dat niet waren. De oneindige rassenstrijd was niet een element van het bestaan, maar de essentie ervan. Voor hem was dat geen theorie, maar de naakte waarheid over het universum. Strijd was niet een middel tot een ander doel, strijd was leven. Deze werd niet gerechtvaardigd door de welvaart (kapitalisme) of rechtvaardigheid (socialisme) die deze zou brengen. Het ging Hitler er helemaal niet om dat het wenselijke doel de bloedige middelen rechtvaardigde. Er was geen doel, alleen wreedheid. Rassen waren echt, terwijl individuen en klassen slechts vluchtige en onjuiste constructies waren. Strijd was geen metafoor of een analogie, maar een concrete en complete waarheid. De zwakken moesten worden overheerst door de sterken, aangezien ‘de wereld er niet is voor laffe mensen’. Meer viel er niet te weten of geloven.⁴

In Hitlers wereldbeschouwing was geen plaats voor religieuze en seculiere tradities, maar toch verliet hij zich op beide. Hoewel hij geen oorspronkelijk denker was, bood hij een oplossing voor een crisis in het denken én het geloof. Hij wilde die twee samenbrengen, net als velen voor hem. Hij streefde echter niet naar verheffende synthese die zowel de ziel als de geest zou redden, maar naar een verleidelijke botsing die beide vernietigde. Hitlers rasstrijd werd zogenaamd gesanctioneerd door de wetenschap, maar hij noemde zijn doel ‘dagelijks brood’. Met deze woorden haalde hij een van de bekendste christelijke teksten aan, maar kende er een totaal andere betekenis aan toe. ‘Geef ons heden,’ vragen mensen die het Onzevader bidden, ‘ons dagelijks brood.’ In het universum van dat gebed is er een metafysica, een orde buiten deze planeet, opvattingen over het goede die zich van het ene domein naar het andere bewegen. Zij die het Onzevader bidden, vragen God: ‘Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren; en leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.’ In Hitlers ‘strijd om de rijkdommen der natuur’ was het een zonde als je niet pakte wat je pakken kon en een misdrijf als je anderen liet overleven. Genade verstoorde de orde der dingen, omdat die de zwakken de kans gaf om zich voort te planten. Mensen moeten, aldus Hitler, de Bijbelse geboden afwijzen. ‘Als ik één goddelijk gebod kan accepteren,’ schreef hij, ‘is het dit: “Gij zult de soort behouden.”’⁵

Hitler gebruikte beelden en stijlfiguren waar christenen vertrouwd mee waren: God, gebeden, erfzonde, geboden, profeten, uitverkoren volk, heilsprofeten – zelfs de vertrouwde christelijke drievoudige tijdsstructuur: eerst het paradijs, dan een exodus en tot slot verlossing. Wij leven in vuiligheid en moeten ons best doen onszelf en de wereld te zuiveren, zodat we kunnen terugkeren naar het paradijs. Deze opvatting van het paradijs als de strijd tussen de soorten in plaats van de harmonie van de schepping, is een vereniging van het christelijk verlangen met het ogenschijnlijke realisme van de biologie. De oorlog van iedereen tegen iedereen was geen beangstigende zinloosheid, maar juist de enige zin die het universum kon bieden. De giften van de natuur zijn voor de mens, zoals in Genesis staat, maar alleen voor mensen die de wet der natuur volgen en ervoor strijden. De natuur was in *Mein Kampf* net als in Genesis een hulpbron voor de mens – maar niet voor alle mensen, alleen voor zegevierende rassen. De hof van Eden was geen tuin, maar een loopgraaf.⁶

Kennis van het lichaam was niet het probleem, zoals in Genesis, maar de oplossing. De overwinnaars moeten copuleren: na moord, vond Hitler, waren geslachtsgemeenschap en voortplanting de tweede plicht. De erfzonde

die tot de val van de mens leidde was er in zijn opvatting een van de geest en de ziel, niet van het lichaam. Volgens Hitler was onze treurige zwakte dat we kunnen denken, beseffen dat anderen die tot andere rassen behoren hetzelfde kunnen en dat we hen zo herkennen als medemensen. De mens verliet Hitlers bloedige paradijs niet vanwege vleselijke gemeenschap. De mens verliet het paradijs vanwege de kennis van goed en kwaad.⁷

Als het paradijs valt en mensen gescheiden worden van de natuur, neemt een personage dat menselijk noch natuurlijk is, zoals de slang uit Genesis, de schuld op zich. Als mensen in feite niets meer zijn dan een element van de natuur en als de wetenschap weet dat de natuur een bloedige strijd is, dan moet iets buiten de natuur de soorten hebben aangetast. Voor Hitler was de Jood de bringer van de kennis van goed en kwaad op aarde, de vernietiger van Eden. De Jood was degene die mensen vertelde dat zij verheven waren boven andere dieren en het vermogen hadden zelf hun toekomst te bepalen. De Jood was degene die het kunstmatige onderscheid introduceerde tussen politiek en natuur, tussen menselijkheid en strijd. Hitler meende dat hij de erfzonde van de Joodse spiritualiteit moest goedmaken en het bloedparadijs moest herstellen. Aangezien *Homo sapiens* alleen door ongehinderde raciale moorden kan overleven, zou een Joodse zege van de rede op de aandrift het einde van de soort betekenen. Wat een ras nodig had, meende Hitler, was een 'wereldvisie' die het toestemming gaf om te zegevieren, wat uiteindelijk neerkwam op 'geloof' in zijn eigen geesteloze missie.⁸

Uit Hitlers uiteenzetting over het Joodse gevaar bleek zijn specifieke versmelting van religieuze en zoologische denkbepelden. Als de Jood triomfeert, schreef Hitler, 'zal zijn zegekrans de rouwkrans van de menselijke soort zijn'. Hitlers voorstelling van een universum zonder mensen accepteerde enerzijds het wetenschappelijke beeld van een oeroude planeet waarop de mensheid geleidelijk was ontstaan. Na de Joodse overwinning, schreef hij, 'zal de aarde opnieuw volledig zonder mensen door het universum suizen, net als miljoenen jaren geleden'. Tegelijkertijd was deze oeroude aarde met rassen en uitroeiing, zoals hij in diezelfde passage in *Mein Kampf* duidelijk maakte, de schepping van God. 'Daarom ben ik van mening dat ik handel overeenkomstig de wensen van de Schepper. Voor zover ik de Jood onderdruk, verdedig ik het werk van de Heer.'⁹

Volgens Hitler is de soort onderverdeeld in rassen, maar hij ontkennde dat de Joden een ras zijn. Joden waren geen lager of hoger ras, maar een non-ras of een contra-ras. Rassen volgden hun natuur en stredden om land en voedsel, maar Joden hielden zich aan een vreemde logica van 'onnatuur'. Zij verzetten zich tegen het basale gebod van de natuur doordat ze geen genoeg

namen met de verovering van een bepaalde habitat en anderen overreedden zich net zo te gedragen. Ze wilden de hele planeet en de hele mensheid domineren en bedachten hiervoor algemene concepten die de rassen weglokten van de natuurlijke strijd. De planeet had niets anders te bieden dan bloed en bodem, maar toch wisten de Joden op een griezelige manier ideeën te verspreiden waardoor de wereld minder als een ecologische val en meer als een menselijke orde kon worden gezien. Ideeën over politieke wederkerigheid, gebruiken waarbij mensen elkaar als mensen erkennen, kwamen van Joden.¹⁰

Hitlers fundamentele kritiek was niet het gebruikelijke ‘mensen zijn goed, maar bedorven door een te Joodse beschaving’. Nee, mensen waren dieren en elke ethische afweging was op zichzelf een bewijs van Joodse ont-aarding. De poging om een universeel ideaal te omschrijven en na te streven, was nou net het weerzinwekkende. Heinrich Himmler, Hitlers belangrijkste handlangers, begreep niet elke kronkel in Hitlers opvattingen, maar hij snapte de conclusies: ethiek als zodanig was de fout; trouw aan het ras was de enige moraal. Deelname aan massamoord, hield Himmler vol, was een goede daad aangezien deze het ras een interne harmonie bracht én eenheid met de natuur. Dat het bijvoorbeeld moeilijk was om naar duizenden Joodse lijken te kijken, duidde op een ontstijging van de conventionele ethiek. De tijdelijke belasting van moord was een eerzaam offer voor de toekomst van het ras.¹¹

Elke niet-racistische houding was Joods, meende Hitler, en elk universeel idee was een mechanisme van de Joodse overheersing. Zowel het kapitalisme als het communisme was Joods. Dat kapitalisme en communisme strijd leken te aanvaarden, was slechts een dekmantel voor het Joodse verlangen naar wereldheerschappij. Abstracte concepten van de staat waren eveneens Joods. ‘De staat als doel op zich,’ schreef Hitler, ‘bestaat niet.’ ‘Het hoogste doel van mensen’, legde hij uit, was niet ‘het behoud van een bepaalde staat of regering, maar het behoud van de soort’. In de loop van de rassenstrijd zouden de grenzen van bestaande staten worden weggevaagd door de krachten van de natuur: ‘Het bestaan van politieke grenzen mag ons niet afleiden van de grenzen van het Eeuwige Gelijk.’

Als staten geen indrukwekkende menselijke prestaties waren maar kwetsbare barrières die moesten worden overwonnen door de natuur, volgde daaruit dat de wet niet algemeen maar specifiek was, een artefact van raciale superioriteit in plaats van een middel tot gelijkheid. Volgens Hans Frank, Hitlers persoonlijk advocaat en tijdens de Tweede Wereldoorlog gouverneur-generaal van bezet Polen, was de wet gebaseerd ‘op de overlevingsele-

menten van ons Duitse volk'. Juridische tradities die op iets anders dan ras zijn gebaseerd, zijn 'bloedeloze abstracties'. De wet had geen ander doel dan de codificatie van de voortdurende ingevingen van een *Führer* over het welzijn van zijn ras. Het Duitse concept van een rechtsstaat, waar het recht het hoogste gezag is, was inhoudsloos. De wet diende het ras en de staat diende het ras, dus ras was het enige relevante concept, zoals Carl Schmitt uiteenzette. Het idee van een staat die zich moet houden aan externe rechtsnormen, was een voorwendsel om de sterken te onderdrukken.¹²

Voor zover universele ideeën doordrongen tot niet-Joodse geesten, beweerde Hitler, verzwakten ze rassengemeenschappen ten gunste van Joden. De inhoud van allerlei politieke opvattingen deed er niet toe, want het waren allemaal maar valstrikken voor dwazen. Er waren geen Joodse liberalen en geen Joodse nationalisten, geen Joodse messiassen en geen Joodse bolsjewieken: 'Het bolsjewisme is de bastaard van het christendom. Beide zijn uitvindingen van de Jood.' Hitler beschouwde Jezus als een vijand van Joden, wiens leer was geperverteerd door Paulus, waardoor deze leer nog een vals Joods universalisme werd, dat van mededogen met de zwakken. Van de heilige Paulus tot Leon Trotski, hield Hitler vol, er waren alleen maar Joden die verschillende gedaanten gebruikten om de naïevelingen te verleiden. Ideeën hadden geen historische oorsprong en hielden geen verband met de achtereenvolgende gebeurtenissen of met de creativiteit van individuen. Het waren enkel tactische creaties van de Joden en in die zin waren ze allemaal gelijk.¹³

In Hitlers ogen was er zelfs geen menselijke geschiedenis als zodanig. 'Alle gebeurtenissen uit de wereldgeschiedenis,' beweerde hij, 'zijn slechts de expressie van de drang tot zelfbehoud van de rassen, ten goede of ten kwade.' Het enige wat van het verleden moet worden vastgelegd, is de onophoudelijke poging van de Joden om de structuur van de natuur te vervormen. Dit zou doorgaan zolang er Joden op aarde waren. 'Het is het Jodendom,' schreef Hitler, 'dat deze orde altijd vernietigt.' De sterken zouden de zwakken moeten uithongeren, maar Joden konden de zaken zodanig regelen dat de zwakken de sterken uithongeren. Dit was geen onrechtvaardigheid in de normale zin, maar een schending van de logica van het bestaan. Strijd kan in een universum dat is verwormen door Joodse ideeën ondenkbare resultaten opleveren: niet het overleven van de sterksten, maar de uithongering van de sterksten. Hieruit volgde dat Duitsers altijd slachtoffers zouden zijn zolang er Joden bestonden. Als het hoogste ras hadden de Duitsers recht op het meest en hadden zij het meest te verliezen. De onnatuurlijke macht van Joden 'vermoordt de toekomst'.¹⁴

Hoewel Hitler probeerde een wereld zonder geschiedenis te definiëren, veranderden zijn opvattingen door zijn eigen ervaringen. De Eerste Wereldoorlog, de bloedigste uit de geschiedenis, gevoerd op een continent dat zichzelf voor beschaafd hield, maakte een eind aan het algemene vertrouwen onder veel Europeanen dat conflicten goed waren. Sommige extreemrechtse en linkse Europeanen trokken er echter de tegenovergestelde les uit. In hun ogen was er nog niet genoeg bloed vergoten en was het offer onvolledig. Voor de bolsjewieken in het Russische Rijk, gedisciplineerde en vrijwillige marxisten, boden de oorlog en het revolutionaire vuur dat deze veroorzaakte de kans om aan de socialistische reconstructie van de wereld te beginnen. In de ogen van Hitler, en van veel andere Duitsers, kwam er een eind aan de oorlog voor deze echt was beslist en moesten de raciaal superieuren het slagveld verlaten voor ze kregen waar ze recht op hadden. Het sentiment dat Duitsland behoorde te winnen was natuurlijk wijdverbreid, en niet alleen onder militaristen of extremisten. Thomas Mann, de grootste Duitse schrijver en later een tegenstander van Hitler, had het over het Duitse 'recht op overheersing, deelname aan het bestuur van de planeet'. Edith Stein, een briljante Duitse filosofe die een theorie van de empathie ontwikkelde, achtte 'het uitgesloten dat wij nu verslagen zullen worden'. Toen Hitler eenmaal aan de macht was, werd zij in haar klooster opgespoord en als Jodin vermoord.¹⁵

De afloop van de Eerste Wereldoorlog bewees volgens Hitler het verval van de planeet. Hitlers interpretatie van het resultaat ervan ging verder dan het nationalisme van andere Duitsers en zijn reactie op de nederlaag leek slechts oppervlakkig op de algemene woede over verloren gebieden. De Duitse nederlaag bewees volgens Hitler dat er iets mankeerde aan de hele structuur van de wereld; de nederlaag bewees dat de Joden de methoden van de natuur onder de knie hadden gekregen. Als bij het begin van de oorlog een paar duizend Duitse Joden waren vergast, meende hij, zou Duitsland hebben gewonnen. Volgens Hitler onderwierpen de Joden hun slachtoffers gewoonlijk aan uithongering en was de Britse maritieme blokkade tegen Duitsland tijdens (en na) de Eerste Wereldoorlog een toepassing van deze methode. Het was een voorbeeld van een permanente toestand en het bewijs dat er nog meer leed zou volgen. Zolang Joden Duitsers uithongerden in plaats van dat Duitsers uithongerden wie ze maar wilden, was het evenwicht in de wereld verstoord.¹⁶

Hitler trok uit de nederlaag van 1918 conclusies over een toekomstig conflict. Als er geen Joden bij betrokken waren, zouden de Duitsers altijd zegevieren. Maar omdat de Joden de hele planeet overheersten en de Duitse

geest hadden vervuld met hun ideeën, moest de strijd om Duitse macht twee gedaanten aannemen. Een eenvoudige veroveringsoorlog kon onmogelijk volstaan, hoe succesvol ook. Duitsers moesten niet alleen inferieure rassen uithongeren en van hun land beroven maar tegelijkertijd ook de Joden verslaan, wier wereldmacht en verraderlijke universalisme zo'n gezonde raciale campagne zouden ondermijnen. Duitsers hadden dus het recht van de sterken tegen de zwakken én het recht van de zwakken tegen de sterken. Als de sterken moesten zij de zwakkere rassen waar ze op stuitten overheersen; als de zwakken moesten ze alle rassen bevrijden van Joodse overheersing. Zo verenigde Hitler twee belangrijke drijvende krachten van de wereldpolitiek van zijn tijd: kolonialisme en antikolonialisme.

Hitler beschouwde zowel de strijd om land als de strijd tegen de Joden in radicale termen van uitroeiing, maar toch verschilden deze twee in zijn ogen. De strijd tegen inferieure rassen om territorium was een kwestie van een deel van het aardoppervlak overheersen. De strijd tegen de Joden was ecologisch, want hierbij ging het niet om een specifieke raciale vijand of specifiek territorium, maar om de condities van het leven op aarde. De Joden waren 'een plaag, een geestelijke plaag, erger dan de zwarte dood'. Aangezien zij streden met ideeën was hun macht alomtegenwoordig en kon iedereen bewust of onbewust hun agent zijn. Zo'n plaag kon alleen de kop in worden gedrukt door deze bij de bron te verdelgen. 'Als de natuur de Jood heeft voorbestemd om de materiële oorzaak te zijn van het verval en de ondergang van naties,' schreef Hitler, 'gaf zij deze naties de mogelijkheid van een gezonde reactie.' De eliminatie moest volledig zijn: als er in Europa één Joodse familie overbleef, kon deze het hele continent infecteren.¹⁷

De ondergang van de mens kon ongedaan worden gemaakt; de planeet kon worden genezen. 'Een volk dat is bevrijd van de Joden,' zei Hitler, 'keert spontaan terug naar de natuurlijke orde.'¹⁸

Hitlers visie op het menselijk leven en de natuurlijke orde was totaal en circulair. Elke vraag over politiek werd beantwoord alsof het een vraag over de natuur was; elke vraag over de natuur werd beantwoord door terug te verwijzen naar de politiek. De cirkel werd door Hitler zelf getrokken. Als politiek en natuur geen bronnen waren van ervaring en perspectief, maar lege stereotypen die alleen in relatie tot elkaar bestonden, dan lag alle macht in handen van degene die de clichés verspreidde. De rede werd vervangen door verwijzingen, argumentatie door incantatie. De 'strijd', zoals de titel van het boek verraadde, was de 'mijne': die van Hitler. Zijn totalitaire opvatting over het leven als strijd legde het vermogen om gebeurtenissen te in-

terpreteren volledig in de gedachte van de schrijver ervan.

Door de gelijkenschakeling van natuur en politiek werd niet alleen het politieke, maar ook het wetenschappelijk denken afgeschaft. Voor Hitler was wetenschap geen proces van hypothesen en experimenten, maar een voltooid openbaring van de wet van de rassenstrijd, een voltooid evangelie van bloedvergieten. Ze voorzag in een vocabulaire voor zoölogische conflicten en was geen bron van concepten en procedures waardoor steeds grotere kennis mogelijk werd gemaakt. Ze gaf een antwoord, maar stelde geen vragen. Het was de taak van de mens om zich aan deze geloofsbelijdenis te onderwerpen in plaats van moedwillig de misleidende Joodse denkwijze op te leggen aan de natuur. Aangezien Hitlers wereldvisie één circulaire waarheid die alles omvatte vereiste, was deze kwetsbaar voor het eenvoudigste pluralisme – bijvoorbeeld dat mensen hun omgeving zodanig zouden kunnen veranderen dat de samenleving daardoor ook verandert. Als de wetenschap het ecosysteem zodanig zou kunnen veranderen dat het menselijk gedrag veranderde, verloren al zijn beweringen elke grond. Daarmee zou Hitlers cirkelredenering, waarin de samenleving gelijkstaat aan natuur omdat de natuur de samenleving is, waarin mensen beesten zijn omdat beesten mensen zijn, worden doorbroken.¹⁹

Hitler erkende dat wetenschappers en specialisten nut hadden binnen een raciale gemeenschap: om wapens te fabriceren, communicatie te verbeteren, hygiëne te bevorderen. Sterkere rassen moesten betere wapens, betere radio's en een betere gezondheid hebben, zodat ze de zwakkeren beter konden overheersen. In zijn ogen was dit geen schending van de natuurwetten, maar een vervulling van het gebod van de natuur tot strijd. Technische prestaties vormden een bewijs van raciale superioriteit, geen bewijs van de vooruitgang van de wetenschap in het algemeen. 'Alles wat wij nu op deze wereld bewonderen,' schreef Hitler, 'wetenschap en kunst, technologie en uitvindingen, is niets meer dan het creatieve product van een paar volken, en misschien oorspronkelijk van één ras.' Geen enkel ras, hoe geavanceerd ook, kon de basisstructuur van de natuur door enige innovatie veranderen. De natuur kende maar twee varianten: het paradijs waarin hogere rassen de lagere afslachten, en de gevallen wereld waarin bovennatuurlijke Joden hogere rassen de rijkdom waar ze recht op hebben ontzeggen en hen waar mogelijk uithongeren.²⁰

Hitler zag in dat landbouwtechniek een specifieke bedreiging vormde voor de logica van zijn systeem. Als mensen in de natuur konden ingrijpen om meer voedsel te verbouwen zonder meer land in te nemen, stortte zijn hele systeem in elkaar. Daarom ontkende hij het belang van wat zich

onder zijn ogen afspeelde, de wetenschap van wat later de 'Groene Revolutie' zou worden genoemd: kruising van granen, distributie van kunstmest en pesticiden, de uitbreiding van irrigatie. Zelfs 'in het beste geval', hield hij vol, overtreft honger de verbetering van de oogst. Er was 'een grens' aan wetenschappelijke vooruitgang. Sterker nog: alle 'wetenschappelijke landbouwmethoden' waren al uitgeprobeerd en waren mislukt. Er bestond geen denkbare verbetering, nu of in de toekomst, waardoor Duitsers 'van hun eigen land en territorium' gevoed konden worden. Alleen door de verovering van vruchtbare grond kon de voedselvoorziening worden veiliggesteld, niet door wetenschap die Duitse grond vruchtbaarder zou maken. Joden moedigden met opzet de tegenovergestelde mening aan om de Duitse veroveringszucht te onderdrukken en het Duitse volk voor te bereiden op de ondergang. 'Het is altijd de Jood,' schreef Hitler in dit verband, 'die er met succes naar streeft dergelijke gevaarlijke denkwijzen in te prenten.'²¹

Hitler moest zijn systeem behoeden voor menselijke ontdekkingen, die net zo'n groot probleem voor hem vormden als menselijke solidariteit. De wetenschap kon de soort niet redden, omdat alle ideeën uiteindelijk raciaal waren, niets meer dan esthetische afgeleiden van strijd. De tegenovergestelde opvatting, dat ideeën de natuur konden weerspiegelen of veranderen, was een 'Joodse leugen' en 'Joodse zwendel'. Hitler hield vol dat de 'mens de natuur nooit in enig opzicht heeft veroverd'. Universele wetenschap moet net als universele politiek niet als een menselijke belofte, maar als een Joods gevaar worden gezien.²²

Het probleem voor de wereld was in Hitlers ogen dat de Joden wetenschap en politiek ten onrechte scheidde en misleidende beloften deden over vooruitgang en de mensheid. De oplossing die hij voorstond was de Joden confronteren met de harde realiteit dat natuur en samenleving een en dezelfde waren. Zij moesten worden gescheiden van andere mensen en worden gedwongen te leven in een onaangenaam en onherbergzaam gebied. Joden waren machtig in die zin dat hun 'non-natuur' anderen aantrok. Ze waren zwak in die zin dat ze de harde realiteit niet onder ogen konden zien. Als ze waren overgebracht naar een of andere bizarre plaats, konden ze anderen niet manipuleren met hun bovennatuurlijke ideeën en zouden ze zich onderwerpen aan de wet van de jungle. Hitler was aanvankelijk bezeten door een extreme natuurlijke omgeving, 'een anarchistische staat op een eiland'. Later gingen zijn gedachten naar de Siberische wildernis. Het was hem 'om het even', zei hij, of de Joden naar de ene of de andere plaats werden gestuurd.²³

In augustus 1941, ongeveer een maand nadat Hitler dat had gezegd, begonnen zijn mensen midden in Europa bloedbaden aan te richten waarbij telkens tienduizenden Joden werden vermoord, in een omgeving die ze zelf anarchistisch hadden gemaakt, aan de rand van kuilen die waren gegraven in de zwarte aarde van Oekraïne.